

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOSOFIE**

*Dimensiunea a(nta)gonistică ca factor constitutiv al
politicului.
Despre filosofia politică conflictuală a lui Carl Schmitt*

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

**Conducător de doctorat:
Prof. univ. dr. Egyed Péter**

**Student-doctorand:
Todor Imre**

2014

Cuprins

Cuprins.....	3
Introducere.....	6
1. Apropiindu-l pe Carl Schmitt.....	21
1.1 „Poziții”.....	24
1.1.1 <i>Catolicismul lui Carl Schmitt</i>	24
1.1.2 <i>Etatismul lui Carl Schmitt</i>	27
1.2 „Predecesori spirituali”.....	31
1.2.1 <i>Thomas Hobbes: „fratele” și „prietenul” lui Schmitt</i>	31
1.2.2 <i>Juan Donoso Cortés: „îngerul păzitor” al lui Schmitt</i>	35
1.3 „Concepte”.....	37
1.3.1 <i>Decizionism</i>	38
1.3.2 <i>Antropologie politică (pesimistă)</i>	41
2. Polemică despre raportul lui Carl Schmitt asupra național socialismului.....	44
2.1.1 <i>Teze</i>	47
2.1.2 <i>Formularea întrebărilor de ce?</i>	50
2.1.2.1 <i>Jacob Taubes</i>	50
2.1.2.2 <i>Nicolaus Sombart</i>	51
2.2 <i>Tezele lui Zarka</i>	52
2.2.1 <i>Contraargumentul argumentului (1)</i>	54
2.2.2 <i>Contraargumentul argumentului (2)</i>	58
2.2.3 <i>Contraargumentul argumentului (3)</i>	59
2.3 <i>Carl Schmitt, procurorul Imperiului?</i>	60
2.3.1 <i>Texte cu caracter antisemit (1933–1936)</i>	61
2.3.1.1 <i>Der Führer schützt das Recht (1 august 1934)</i>	62
2.3.1.2 <i>Die Verfassung der Freiheit (1 octombrie 1935)</i>	65
2.3.1.3 <i>Die deutsche Rechtswissenschaft im Kampf gegen den jüdischen Geist (4 octombrie 1936)</i>	67

3. Despre antiliberalismul lui Carl Schmitt	73
3.1 Piatra de încheiere: criticismul parlamentarist al lui Schmitt	79
3.1.1 <i>Bazele spirituale ale parlamentarismului</i>	84
3.1.2 <i>Democrație și parlamentarism</i>	87
3.2 De la parlamentarism la „mitul național”	91
3.2.1 <i>Schmitt și „revoluția conservatoare”</i>	93
3.2.2 <i>Schmitt și fascismul italian</i>	99
4. Conceptul politicului	103
4.1 Despre geneza conceptul politicului	103
4.2 „Variațiile” conceptul politicului	112
4.2.1 <i>Context istorico-politic</i>	113
4.2.1.1 <i>Conceptul politicului: 1927–1963</i>	114
4.2.1.2 <i>Corolare: 1931–1950</i>	117
4.2.2 „Criticii” conceptul politicului	122
4.2.2.1 <i>Hans J. Morgenthau: „contra” Schmitt</i>	123
4.2.2.2 <i>Leo Strauss: „cum Schmitt contra Schmitt”</i>	131
5. A(nta)gonism ca element constitutiv al politicului	138
5.1 Diferențierea dintre statal și politic; politic și politicul	139
5.1.1 <i>Statal și politic</i>	139
5.1.2 <i>Politic și politicul</i>	144
5.2 Criteriul conceptul politicului	146
5.2.1 <i>L'état polemique – état agonal (Julien Freund)</i>	149
5.2.2 <i>Antagonistic – agonistic (Chantal Mouffe)</i>	153
6. Funcția de formare a identității politice a dușmanului	164
6.1 Cine este dușmanul?	165
6.1.1 <i>Analiză filologică</i>	168
6.1.1.1 <i>Inimicus și hostis</i>	168
6.1.1.2 <i>Ekhtrósz și polémiosz</i>	169
6.1.1.3 <i>Noul Testament</i>	171

6.1.2 <i>Străinul: oaspete și/sau dușman?</i>	174
6.1.2.1 <i>Frecvența și sensul conceptului hostis în lumea romano-antice</i>	176
6.1.2.2 <i>Frecvența și sensul conceptului xenos în lumea greco-antice</i>	177
6.1.2.3 <i>„Ne definim în funcție de dușmanii noștri”</i>	179
6.2 De ce avem nevoie de dușmani?	183
6.3 Cum ne construim dușmanii?	186
Concluzii	189
Bibliografie	196
Bibliografie primordială: opera lui Carl Schmitt	196
Bibliografie secundară	201

Cuvinte cheie

Carl Schmitt, politicul, critica parlamentarismului, etatism, decizionism, conflict, distincția prieten-dușman, catolicism, naționalism, teologie politică, antiliberalism, democrație, antagonism, agonism, antropologie politică, mit național, național socialism, antisemitism, filosofie politică, funcție de formare a identității, critică și polemică.

Rezumat

Disertația pune sub lupă filosofia politică a lui Carl Schmitt, acesta fiind unul dintre celebrii și mult dezbătuți teoreticieni ai filosofiei politice din secolul al XX-lea. Lucrările sale scrise în anii 20 (Romantism politic, Teologie politică, Situația istorico-spirituale a parlamentarismului de astăzi, Conceptul politicului, Teoria constituției etc.) au creat controverse în zona teoriei politice actuale, ignorând, de fapt, acestea. Pe de o parte a introdus în uz un nou concept – cel al *politicului* (das Politische) – punând astfel știința într-o nouă lumină, pe de altă parte tratează conceptul de politic nu prin definiția însăși a acestuia, ci prin criteriul acestui concept, care nu poate fi altceva decât *distincția prieten-dușman*.

Conceptul politicului „este cuprins de buruienile graiului viu, iar filosoful – în contradicție cu politicianul – nu-și croiește calea în acest tufiș cu ajutorul unui cuțit, mai degrabă urmărește prudent direcția lujerilor.” Considerăm că, referitor la Schmitt, drumul „urmărind prudent lujerii” poate fi parcurs, toate acestea fiind precedate de cercetarea rădăcinilor „lujerilor” și de analiza *mediului* acestuia. Se știe că Schmitt și-a formulat propriile teze așezându-le pe acestea într-un context *spiritual-istoric*. Cum scrie în *Ex captivitate salus*: „savantul dreptului comun formulând materia din care plăsmuiește conceptele, și la care face aluzie pe parcursul cercetării sale științifice, îl leagă de o situație politică, care are efect asupra cercetătorului și determină viața personală a acestuia”. Datorită meseriei de *jurist*, modul său de gândire era determinat de *concepte*, astfel în procesul interpretării textelor sale este de recomandat ca pornire marcarea anumitor concepte cheie și analiza semantică a ariei contextuale a acestora. La el domină mereu caracterul „hic et nunc”, era întotdeauna preocupat de teme actuale, a intervenit asupra temelor actuale. Astfel în primul rând sunt *conceptele*, în al doilea rând punerea acestora într-un *context spiritual storic*, iar în rândul al treilea îi denumim pe acei „*predecesori spirituali*” relevanți din punctul de vedere al tezei, la care Schmitt se raportează, din care „se hrănește”.

Disertația se structurează în două mari părți. Prima, așa numita parte cu aspect spiritul istoric (capitolele 1–3) are caracter de *pregătire* care dorește să ne ofere sprijin în înțelegerea celei de a doua părți cu aspect *analitic* (capitolele 4–6). Primul capitol – *Apropiindu-l pe Carl Schmitt* – ne oferă o îndrumare cu caracter *metodic* ca să apropiem conceptul de politic al savantului științei dreptului din Plettenberg. Obiectivul acestui capitol cu caracter metodic este de a identifica drumul (*méta – hodos*), care ne-ar putea servi ca mijloc sau busolă în orientarea printr-un labirint des al modului de gândire al lui Schmitt. În procesul de reconstruire a figurii lui Schmitt descifrăm acele „*concepte*” (decizionism, antropologie pesimistă) care s-au format pe parcursul „*pozițiilor*” (catolicism, etatism) apărându-se în „timp și spațiu” (într-un context istoric, cultural, politic în care a activat), și prin care pot fi conturate efectele marilor săi „*predecesori spirituali*” (Thomas Hobbes, Juan Donoso Cortés). Capitolul al doilea – *Polemică despre raportul lui Carl Schmitt asupra național socialismului* – corespunde cerințelor metodologice necesare, esențiale cercetării lui Carl Schmitt. Acest capitol are menirea de a dovedi faptul că Schmitt nu s-a hrănit din național socialism, s-au ivit mai degrabă pozițiile deja existente – cele de *etatist* și *naționalist*.

Al treilea capitol al disertației – *Despre antiliberalismul lui Carl Schmitt* – aduce argumente asupra confirmării ipotezelor formulate în capitolul anterior, ipoteze cum ar fi poziția *naționalistă*: Carl Schmitt și „*revoluția conservatoare*”, precum și cea cu referire la Carl Schmitt și fascismul italian, dovedind astfel că, ca opoziție a refuzării unor autori, merită să inițiem un dialog cu opera lui Carl Schmitt. Acest capitol analizează *critica parlamentarismului* care este o formă a instituționalizării liberalismului. Pe de altă parte *ne introduce* în partea a doua a disertației în care urmează să fie tratată esența și natura politicului. Întrebarea primordială, miza este democrația (viitorul democrației) care, în concepția lui Schmitt, nu poate fi liberală, întrucât aceasta exclude politicul, mai precis elementul constitutiv al acestuia, *antagonismul*. Este important de remarcat faptul că disertația nu dorește să reconstituie și să interpreteze poziția naționalistă și etatistă, antiliberalismul și critica parlamentaristă a lui Schmitt din perspectiva național socialismului. Prin urmare nu

intenționăm să dovedim faptul că „critica weimariană” este consecința apologiei partidului nazist; nici varianta inversă a acestuia. Aducem argumente asupra faptului că miza este democrația (viitorul democrației), drept urmare critica *binevoitoare* a acesteia putea constitui principala motivație a lui Schmitt.

În partea a doua a disertației (capitolele 4-6), în vederea conturării conceptului politicului al lui Schmitt, în primul rând cercetăm *genezele* conceptului de politic (partea 4.1), dezbateri care, apărută după apariția din 1991 a *Glossariumului*, a fost urmată de un discurs intens. Principala întrebare a acestui capitol este referitoare la premisele care ar permite să tragem concluzia că, geneza conceptului de politic al lui Schmitt am putea regăsi în teologie (politică), eventual în mitul (politic). În al doilea rând (partea 4.2) opera trebuie așezată într-un context *spiritual istoric* în care s-a născut aceasta, deoarece Schmitt a pus accent pe formularea propriilor teze așezate într-un context spiritual istoric. Nu este o sarcină ușoară, întrucât cele mai importante opere cu caracter politic-filosofic au fost scrise în perioada republicii weimariene (1919-1932), opere prin care Schmitt s-a numărat printre clasici, iar aceste opere au fost reinterpretate în perioada național socialismului (1933-1945) și interpretate din nou în republica din Bonn (1950-1970); trebuie deci să parcurgem un traseu ideologic și de dezvoltare până ajungem la conceptul „clarificat” al politicului. Este de sesizat dificultatea punctului de pornire, apropierea și interpretarea ideilor și conceptelor lui Schmitt datorită restructurării conceptelor și schimbării de poziții (dezvoltare conceptuală). Ipotezele acestui capitol sunt: Schmitt conceptul său de politic a plasat în funcție de un *context istoric-politic mereu actual*, adică *criticile contemporanilor săi* (Hans J. Morgenthau, Leo Strauss etc.) „le-a inclus”, iar opera sa a fost formată pe baza dialogurilor reale sau „camuflate” purtate cu aceștia.

Conceptul politicului al lui Schmitt este analitic la fel fiind și în cazul operei intitulate *Teoria constituției* apărute în același an, totodată nu vorbim despre o operă fundamentală, ci despre sinteza operelor sale. Prima proporție-teză – „*Conceptul de stat presupune conceptul politicului*” – este sistematică și istorică. Ediția din 1927 formulează răspunsul la întrebarea care vizează teoria statală. Schmitt stabilește că,

statul modern, mai ales cel german, și-a pierdut statutul de monopolie politică, ceea ce poate fi urmărit pas cu pas de la statul absolut al secolului al 18-lea, prin statul neutru al secolului al 19-lea până la statul total al secolului al 20-lea. Rezolvarea propusă de Schmitt: punctul de pornire al fiecărei teorii statale trebuie să-și găsească sensul în *definirea politicului*. Astfel ajungem la cea de-a doua propoziție teză, la criteriul de diferențiere a politicului: *distincția prieten-dușman*.

Cel de-al doilea capitol al disertației continuă înșirarea argumentelor aduse în favoarea criticii liberalismului prezentate în capitolul al treilea, de data aceasta însă nu legate de parlamentarism, ci de dezbaterea *politicului*. De fapt, tipul de teorie care se bazează pe pluralism abstract (liberalism), pe individualism și raționalism trebuie să rămână oarbă față de natura politicului și de eternitatea antagonismului. Este cert că conceptul *politicului* este cunoscut și în filosofia liberală, însă teritoriul politicului este privit din perspectivă raționalistă sau individualistă, astfel acesta este redus la economic sau etică. Pornind de la acestea afirmăm că nu sunt în stare să formeze dinamica constituire a subiectelor colective, nici să descopere relațiile rolului decisiv al antagonismului și al pasiunii. Aici zace afirmația contrară fiecărui liberalism, precum și pretenția referitoare la faptul de a fi incapabili să dea un răspuns relevant la problemele actuale. Principala întrebare a disertației este că modelul actual al democrației liberale este inacceptabil politicului, întrucât elementul constitutiv al acestuia este antagonismul, o societate bazată pe opoziții, care recunoaște legitimitatea celuilalt. Cu caracter *cum Schmitt contra Schmitt* aducem argumente în favoarea modelului agonistic de tip Mouffe și care se bazează pe antagonismul politic; declarăm: *a(nta)gonism*.

În ultima parte a disertației – *Funcția de formare a identității politice a dușmanului* – punem sub lupă definiția și conceptul de *dușman* scos din definiția *politicului*. Figura centrală a filosofiei politice a lui Schmitt nu este prietenul, ci *dușmanul* care servește la definirea propriei noastre *identități*, precum și la prezentarea virtutelor și a judecății noastre de valori. Denumirea sinelui nostru, autodefinirea este posibilă doar prin dușman, prin străin, prin celălalt.

Străinul/dușmanul politic este figura centrală a vieții sociale care dispune de capacitatea de defnire, totodată are caracter de identificare și de formare de colectivitate. Dușmanul politic – care este, de fapt, celălal, străinul – consolidează puterea și unitatea națiunii. Din toate acestea derivă că, defnirea și autodefnirea străin/dușman se implică reciproc. Dușmanul pare indispensabil la autodefnire, astfel deci formarea inamicului joacă un rol important în formarea identității. Întrebarea relevantă totuși rămâne: dușmanul este cel care nu periclitează (identitatea), sau este cel marcat de către noi pentru confirmarea propriei noastre identități? *De ce* avem nevoie de dușman și *cum* construim existența acestuia? *Străinul* este echivalent cu dușmanul așa cum putem citi în definiția lui Schmitt? De ce pare că este imposibil să existăm fără dușman? Aceste întrebări și posibilele răspunsuri constituie problematica ultimului capitol.

Urmărind teoria lui Schmitt „*Ne simus faciles in verbis!*”, ajungem la un Schmitt ambivalent, paradoxal. Este ambivalent în calea vieții, este ambivalent în conceptele sale, în pozițiile sale, și în ceea ce privește relația sa cu predecesorii săi spirituali. Schmitt este ambivalent în *calea vieții* sale, întrucât, am putut observa pe baza tratării relației sale cu național socialismul că, în 1932 cum a încercat, prin muncile sale, să stopeze partidul nazist, astfel a muncit la elaborarea dictaturii prezidențiale care ar putea salva republica weimariană/constituția weimariană de acapararea puterii de către forțe contra constituționale, adică de ocuparea pozițiilor de guvernare în mod ilegal de către comuniști sau naziști. În contradicție cu acestea în 1933 este membru al partidului nazist. Este ambivalentă relația lui Schmitt cu evreii și cu problematica *evreiască*, ceea ce a denumit cu conceptul *Haßliebe* și am adus ca argument povestirea despre Sombart Schmitt Disrael.

Este ambivalent în ceea ce privește relația sa cu *predecesorii săi spirituali*, la Hobbes am atins faptul că, este de aceeași părere cu privire la decizionism (hobbesian), cu privire la liberalism, însă se îndepărtează de el (antihobbesian), astfel devine pentru Hobbes „gânditorul antipolitic”. Este paradoxal cum realizează ideile aceleiași teme aparținând predecesorilor spirituali „contradictorii” (Hobbes și Donoso

Cortes despre decizionism), în urma acestora ajungând în controverse. Este ambivalent cu privire la *poziția* sa, este de ajuns dacă facem aluzie la catolicismul său. Afirmăm fără încetare originea sa catolică „de soi” ceea ce nu corespunde existenței religioase. În interviul dat lui Dieter Groh accentuează, precum că a urmărit o școală de *stat*, dar într-un oraș catolic. Catolicismul său se manifestă prin lectura autorilor catolici aprobând în același timp ideile acestora și la care își găsește sprijinul în „lupta” împotriva liberalismului. Considerăm că ambivalența lui Schmitt este *conștientă*, conceptele sale au fost formulate datorită acestei conștiințe; și-a dus traiul în funcție de aceasta, un trai caracterizat de retragere și creație săvârșită în vag și dubii. După câte am observat, a făcut tot ce a stat în putință pentru a defini dușmanul și ca acest concept „enigmatic” să rămână într-un context vag. În ultimele rânduri ale introducerii la opera intitulată *Leviathan* scrie următoarele: „*Stat nominis umbra*. Numele Leviathan proiectează o umbră lungă care a acoperit opera lui Thomas Hobbes și care o va acoperi și pe această cârtică.” Poziția schmittiană „învelită” apare ca accesoriu necesar al lumii ideilor și al conceptualității, și care se constituie în dualitatea jocului lumină-umbră. Schmitt deci și-ar fi putut construi construcțiile conceptuale pe ideea de „wo viel Licht ist, ist auch viel Schatten” a lui Goethe, din această perspectivă poate fi înțeleasă poziția „învelită”.

Considerăm că, dimensiunea a(nta)gonistică, conflictuală al conceptului de politic al lui Schmitt poate fi diferențiată și reconstruită din perspectiva luptei duse împotriva Weimar, Genf și Versailles. Disertația noastră a analizat în mod explicit „lupta împotriva Weimar” care a implicat și a referit ca condiție primordială la „lupta împotriva Genf și Versailles” manifestată direct. Conceptele lui Schmitt sunt mijloacele luptei cu care luptă „împotriva Weimar, Genf și Versailles”. Operele și studiile analizate aici se înrudesesc cu paradigma studiilor adunate și prezentate în volumul *Poziții și concepte*, marcând astfel liniile interpretative printre care am putea crea relații dintre opere/studii, astfel putându-le evalua prin importanța lor reală. Schmitt formează conceptul său de *politic*, asemănător celorlalte teze și teorii, în perioada de creație weimariană. Întrucât Schmitt mereu și-a scris operele ca răspuns

la „ceva” (problemă), principala problemă a constituit pentru el unitatea, puterea și susținerea statului, stat care și-a câștigat existența în republica democratică care a urmat imperiul. Am putea spune că democrația (viitorul democrației) este miza, care este incompatibilă cu liberalismul (democrația liberală), adică cu forma instituționalizată a acestuia, cu parlamentarismul.

Datorită acestui fapt teza noastră susține afirmația că, pornind de la poziția etatică a lui Schmitt, putem da răspunsul la relația lui Schmitt cu critica liberalismului și cu național socialismul, răspuns formulat și pe baza antipluralismului existent în mod explicit în conceptul de politic. Astfel ne-am îndepărtat de autorii care reprezintă teza discontinuității și ne-am orientat către cei care susțin continuitatea, clarificând observația că, în disertația noastră nu am pornit de la perspectiva național socialismului, adică am dovedit că, critica lui Schmitt asupra liberalismului și a realității parlamentarismului nu se întâmplă în vederea pregătirii „sistemului”, ci invers și modificat. Pornind de la poziția etatică a lui Schmitt putem formula răspunsul la critica liberalismului, care a creat posibilitatea, dar nu și necesitatea la relația cu național socialismul. Am dezbătut în prealabil cu acest scop relația dintre Schmitt și mișcarea „revoluție conservatoare” sau „action française”, care – în mod analog – cu toate că poartă discursuri despre probleme recunoscute mai târziu și de studii național socialiste – nu sunt considerate preludii ale acestora.

Scopul lui Schmitt este formarea unui stat care este capabil de distincția între prieten și dușman. Drept urmare republica weimariană bazată pe liberalism și instituționalizarea acesteia, parlamentarismul, este incapabilă de acesta, întrucât nu are capacitatea de a lua decizii (nu ia în considerare diferențierea), dar nu calculează nici cu elementul constitutiv al politicului, dușmanul. Dușmanul implică conflictul și opoziția (antagonism), care este tot un element al politicului. Ignorarea conflictualității și al opoziției, datorită reduției într-o altă sferă, nu luptă împotriva actualului *status quo*, adică „împotriva Versailles”. Din această perspectivă putem înțelege opțiunea sa pentru național socialism care poartă o luptă „contra Versailles”, și face distincția între prieten și dușman; pune capăt liberalismului și militează pentru

înființarea unui *stat* național puternic, stabil, întrebarea fiind cu ce preț efectuează toate acestea. În acest context conceptul politicului al lui Schmitt își atinge apogeul în apoteoza deciziei al cărei reprezentant și-a imaginat într-un „Führer” ideal. Integramă rămâne însă nerezolvată, întrucât orizontul de întrebări s-a mărginit, deoarece întrebarea formulată „de ce?” și-a schimbat traiectul spre orizontul întrebării „cum?”. Considerăm că nu există o singură decizie cu privire la național socialism, ci mai multe decizii minore. În plus, Schmitt și-a considerat un ins capabil de a lua decizii: „numai un așa om inapt de a lua decizii, ca mine, este capabil să dezvolte teoria deciziei”.

Conceptul politicului al lui Schmitt a fost puternic lovit, mai ales pentru caracterul *polemic* al acestuia, care privilegiază opoziția (antagonismul), conflictul și războiul. Este cert că politicul nu poate fi desființat, întrucât acesta este *constitativ*. Calculând cu toate acestea considerăm că, problematica conceptului politicului analizată în disertație, apare la Schmitt în următoarele contexte și poate fi sintetizat astfel: 1) Politicul ca concept etatistic; 2) Politicul ca concept antiliberal; 3) Politicul ca antagonism; 4) Politicul ca conflict; 5) Politicul ca funcție de formare a identității.

Bibliografie selectivă

Bibliografie primordială: opera lui Carl Schmitt

- 1914 *Der Wert des Staates und die Bedeutung des Einzelnen*. J.C.B Mohr (Paul Siebeck), Tübingen.
- 1916 *Theodor Däublers „Nordlicht“*. *Drei Studien über die Elemente, den Geist und die Aktualität des Werkes*. Duncker und Humblot, Berlin 2009 (3. változatlan kiadás)
- 1919 *Politische Romantik*. Duncker und Humblot, Berlin 1998. (6. kiadás)
- 1922 *Politikai teológia*. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest 1992. (magyar fordítás)
- 1923 *Römischer Katholizismus und politische Form*. Klett-Cotta, Stuttgart 2008. (5. kiadás)
- 1924 A modern demokrácia fogalma az államfogalomhoz való viszonyára tekintettel. In Uő: *A politikai fogalma. Válogatott politika- és államelméleti tanulmányok*. Osiris–Pallas–Attraktor, Budapest 2002. 185–191. (magyar fordítás)
- 1926 *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus*. Duncker und Humblot, Berlin 2010. (2. kiadás, 9. változatlan újryomtatása)
- 1927a Der Begriff des Politischen. In Günter Maschke (szerk.): *Frieden oder Pazifismus? Arbeiten zum Völkerrecht und zur internationalen Politik 1924-1978*. Duncker und Humblot, Berlin 2005. 194–239.
- 1927b *Volksentscheid und Volksbegehren. Ein Beitrag zur Auslegung der Weimarer Verfassung und zur Lehre von der unmittelbaren Demokratie*. Duncker und Humblot, Berlin 2014. (javításokkal és szerkesztői megjegyzéssel ellátott újkiadás)
- 1928 *Verfassungslehre*. Duncker und Humblot, Berlin 2010. (10. kiadás)

- 1929 A fasiszta állam lényege és kibontakozása. In Uő: *A politikai fogalma. Válogatott politika- és államelméleti tanulmányok*. Osiris–Pallas–Attraktor, Budapest 2002. 204–210. (magyar fordítás)
- 1930a *Hugo Preuß. Sein Staatsbegriff und seine Stellung in der deutschen Staatslehre*. Paul Siebeck, Tübingen.
- 1930b Staatsethik und pluralistischer Staat. In *Kant-Studien* 35. 28–42.
- 1931a *Der Hüter der Verfassung*. Duncker und Humblot, Berlin 1996 (4. kiadás).
- 1931b Übersicht über die verschiedenen Bedeutungen und Funktionen des Begriffes der innerpolitischen Neutralität des Staates. In Uő: *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar–Genf–Versailles 1923–1939*. Duncker und Humblot, Berlin 1994 (3. kiadás). 179–183.
- 1932a *Der Begriff des Politischen*. Duncker und Humblot, München und Leipzig. (második kiadás)
- 1932b *Legalitás és legitimitás*. Attraktor, Máriabesenyő-Gödöllő 2006. (magyar fordítás)
- 1933a *Der Begriff des Politischen*. Hanseatische Verlag, Hamburg. (harmadik kiadás)
- 1933b A totális állam továbbfejlődése Németországban. In Uő: *A politikai fogalma. Válogatott politika- és államelméleti tanulmányok*. Osiris–Pallas–Attraktor, Budapest 2002. 221–226. (magyar fordítás)
- 1933c *Staat, Bewegung, Volk. Die Dreigliederung der politischen Einheit*. Hanseatische Verlag, Hamburg 1935. (3. kiadás)
- 1934a *Staatsgefüge und Zusammenbruch des Zweiten Reiches. Der Sieg des Bürgers über den Soldaten*. (szerkesztette, előszóval és megjegyzésekkel ellátva Günter Maschke) Duncker und Humblot, Berlin 2011.
- 1934b A Führer oltalmazza a jogot. In Uő: *A politikai fogalma. Válogatott politika-és államelméleti tanulmányok*. Osiris–Pallas Stúdió–Attraktor, Budapest 2002. 227–231. (magyar fordítás)

- 1935 La costituzione della libertà. In Yves Charles Zarka: *Un dettaglio nazi nel pensiero di Carl Schmitt*. Il Nuovo Melangolo, Genova 2005. 63–66. (olasz fordítás)
- 1936 La scienza giuridica tedesca in lotta contro lo spirito ebraico. In Carlo Angelino: *Carl Schmitt sommo giurista del Führer. Testi antisemiti (1933-1936)*. Il Nuovo Melangolo, Genova 2006. 31–40. (olasz fordítás)
- 1937 Totális ellenség, totális háború, totális állam. In Uő: *A politikai fogalma. Válogatott politika-és államelméleti tanulmányok*. Osiris-Pallas Stúdió-Attraktor, Budapest 2002. 231–236. (magyar fordítás)
- 1938a Die Wendung zum diskriminierenden Kriegsbegriffe. In Günter Maschke (szerk.): *Frieden oder Pazifismus? Arbeiten zum Völkerrecht und zur internationalen Politik 1924-1978*. Duncker und Humblot, Berlin 2005. 518–597.
- 1938b *Der Leviathan in der Staatslehre des Thomas Hobbes: Sinn und Fehlschlag eines politischen Symbols*. Klett-Cotta, Stuttgart 2012. (negyedik kiadás)
- 1940 Der Begriff des Politischen. In Uő: *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar – Genf – Versailles 1923-1939*. Duncker und Humblot, Berlin 1994. (harmadik kiadás) 75–83.
- 1950a *Der Nomos der Erde: im Völkerrecht des Jus Publicum Europaeum*. Duncker und Humblot, Berlin 1974. (második kiadás)
- 1950b *Donoso Cortés in gesamteuropäischer Interpretation*. Greven Verlag, Köln.
- 1950c *Ex captivitate salus*. Attraktor, Máriabesenyő–Gödöllő 2010. (magyar fordítás)
- 1963a *Der Begriff des Politischen. Text von 1932 mit einem Vorwort und drei Corollarien*. Duncker und Humblot, Berlin 1991. (1963-as kiadás harmadik újranyomtatása)
- 1963b A politikai fogalma. In Uő: *A politikai fogalma. Válogatott politika- és államelméleti tanulmányok*. Osiris–Pallas–Attraktor, Budapest 2002. 5–102. (magyar fordítás)

- 1963c A partizán elmélete. Közbevetett megjegyzés a politikai fogalmához. In Uő: *A politikai fogalma. Válogatott politika- és államelméleti tanulmányok*. Osiris–Pallas–Attraktor, Budapest 2002. 103–173. (magyar fordítás)
- 1967 Clausewitz als politischer Denker. Bemerkungen und Hinweise. In Günter Maschke (szerk.): *Frieden oder Pazifismus? Arbeiten zum Völkerrecht und zur internationalen Politik 1924-1978*. Duncker und Humblot, Berlin 2005. 887–918.
- 1970 *Politikai teológia II. Legenda minden politikai teológia elintézéséről*. Attraktor, Máriabesenyő-Gödöllő 2006. (magyar fordítás)
- 1971 Der Begriff des Politischen. Vorwort von 1971 zur italienischen Ausgabe. In Helmut Quaritsch (szerk.): *Complexio oppositorum. Über Carl Schmitt*. Duncker und Humblot, Berlin 1988. 269–273.
- 1986 *Scritti su Thomas Hobbes* (szerk. Carlo Galli). Giuffré Editore, Milano.
- 1991 *Glossarium. Aufzeichnungen der Jahre 1947–1951*. (szerk. Eberhard Freiherr von Medem) Duncker und Humblot, Berlin.
- 1995 *Carl Schmitt – Briefwechsel mit einem seiner Schüler*. (szerk. Armin Mohler) Akademie Verlag, Berlin.
- 1999 *Ernst Jünger – Carl Schmitt. Briefwechsel 1930–1983*. (szerk. Helmuth Kiesel) Klett-Cotta, Stuttgart.
- 2000 *Antworten in Nürnberg*. (szerk. és jegyzetekkel ellátta Helmut Quaritsch) Duncker und Humblot, Berlin.
- 2005a *Un giurista davanti a se stesso. Saggi e interviste* (szerk. Giorgio Agamben). Neri Pozza, Milano.
- 2005b *Frieden oder Pazifismus? Arbeiten zum Völkerrecht und zur internationalen Politik 1924-1978*. (szerk. Günter Maschke). Duncker und Humblot, Berlin.
- 2007 *Briefwechsel 1918-1935 mit Ludwig Feuchtwanger*. (szerk. Rolf Rieß) Duncker und Humblot, Berlin.

- 2010a „*Solange das Imperium da ist*”. *Carl Schmitt im Gespräch mit Klaus Figgel und Dieter Groh 1971*. (szerk. Frank Hertweck und Dimitrios Kisoudis) Duncker und Humblot, Berlin.
- 2010b *Carl Schmitt: Tagebücher 1930 bis 1934*. (szerk. Wolfgang Schuller) Akademie Verlag, Berlin.
- 2014 *Carl Schmitt: Der Schatten Gottes. Introspektionen, Tagebücher und Briefe 1921 bis 1924*. (szerk. Gerd Giesler, Ernst Hüsmert, Wolfgang H. Spindler) Duncker und Humblot, Berlin.

Bibliografie secundară

ALTINI, Carlo

2004 *La storia della filosofia come filosofia politica. Carl Schmitt e Leo Strauss lettori di Thomas Hobbes*. Edizioni ETS Philosophica 8, Pisa.

ANGELINO, Carlo

2006 *Carl Schmitt sommo giurista del Führer. Testi antisemiti (1933-1936)*. Il Nuovo Melangolo, Genova.

ASSMANN, Jan

1992 *Politische Theologie zwischen Ägypten und Israel*. Carl Friedrich von Siemens Stiftung, München–Nymphenburg.

BARION, Hans [et al.]

2002 *Epirrhosis: Festgabe für Carl Schmitt*. Duncker und Humblot, Berlin.
(2. kiadás)

BENDERSKY, Joseph W.

1989 *Carl Schmitt teorico del Reich*. Mulino, Bologna.

BENOIST, Alain de

2007 „Carl Schmitt e la nuova caccia alle streghe.” *Trasgressioni: rivista quadrimestrale di cultura politica* 45. 85–112.

BERTHOLD, Lutz

1999 *Carl Schmitt und der Staatsnotstandsplan am Ende der Weimarer Republik*. Duncker und Humblot, Berlin.

BLASIUS, Dirk

2001 *Carl Schmitt. Preußischer Staatsrat in Hitlers Reich*. Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen.

BREUER, Stefan

1990 Die „Konservative Revolution“ – Kritik eines Mythos. *Politische Vierteljahresschrift* 4. 585–607.

BREUER, Stefan

2012 *Carl Schmitt im Kontext. Intellektuellenpolitik in der Weimarer Republik*. Akademie Verlag, Berlin.

CAMPI, Alessandro

2009 Hans J. Morgenthau e Carl Schmitt: un bilancio critico-bibliografico. In Alessandro Campi e Luigi Cimmino (szerk.): *Hans J. Morgenthau, Il concetto del politico. „Contra“ Schmitt*. Rubettino, Soveria Mannelli. LIX-CXII.

CUMIN, David

2005 *Carl Schmitt – Biographie politique et intellectuelle*. Cerf, Paris.

CURI, Umberto

2010 *Straniero*. Raffaello Cortina, Milano.

CS. KISS Lajos (szerk.)

2004a *Carl Schmitt jogtudománya. Tanulmányok Carl Schmitttről*. Gondolat Kiadó, Budapest.

DAHLHEIMER, Manfred

1998 *Carl Schmitt und der Deutsche Katholizismus 1888–1936*. Ferdinand Schöningh, Paderborn–München–Wien–Zürich.

DERRIDA, Jacques

2000 *Politik der Freundschaft*. Suhrkamp Taschenbuch, Frankfurt am Main.

DURNER, Wolfgang

1997 *Antiparlamentarismus in Deutschland*. Königshausen und Neumann, Würzburg.

ECO, Umberto

2011 *Construire il nemico e altri scritti occasionali*. Bompiani, Milano.

FABER, Richard

1994 Carl Schmitt, der Römer. In Bernd Wacker (szerk.): *Die eigentlich katholische Verschärfung... Konfession, Theologie und Politik im Werk Carl Schmitts*. Wilhelm Fink Verlag, München.

FABER, Richard

2001 *Lateinischer Faschismus. Über Carl Schmitt den Römer und Katholiken*. Philo Verlag, Berlin.

FREUND, Julien

1986 (1965) *L'essence du politique*. Sirey, Paris (3. kiadás)

FREUND, Julien

1975 Le role du Tiers dans les conflits. In *Études polémologique*. 17. 11–23.

FREUND, Julien

1983 *Sociologie du conflit*. Press Universitaire de France, Paris.

GALLI, Carlo

2010 *Genealogia della politica. Carl Schmitt e la crisi del pensiero politico moderno*. Il Mulino, Bologna.

GANGL, Manfred

2011 „In den Fängen des Liberalismus. Carl Schmitt und sein Begriff des Politischen“. In Rüdiger Voigt (szerk.): *Freund-Feind-Denken. Carl Schmitts Kategorie des Politischen*. Franz Steiner Verlag, Stuttgart. 79–107.

GEDŐ Éva

2007 A politikum fogalma Carl Schmittnél. *Századvég* 2007/43. 79–104.

GROH, Ruth

1998 *Arbeit an der Heillosigkeit der Welt. Zur politisch-theologischen Mythologie und Anthropologie Carl Schmitts*. Suhrkamp, Frankfurt am Main.

GROSS, Raphael

2005 *Carl Schmitt und die Juden. Eine deutsche Rechtslehre*. Suhrkamp, Frankfurt am Main.

HANSEN, Klaus

1988 Feindberührungen mit versöhnlichem Ausgang. Carl Schmitt und der Liberalismus. In Klaus Hansen/Hans Lietzmann (szerk.): *Carl Schmitt und die Liberalismuskritik*. Leske und Budrich, Opladen. 9–16.

HELLER Ágnes

1997 *Az idegen*. Múlt és Jövő Lap- és Könyvkiadó, Budapest.

HERNÁNDEZ Arias, José Rafael

1998 *Donoso Cortés und Carl Schmitt. Eine Untersuchung über die staats- und rechtsphilosophische Bedeutung von Donoso Cortés im Werk Carl Schmitts*. Ferdinand Schöningh. Paderborn.

HERRERA, Hugo Eduardo

2010 *Carl Schmitt als politischer Philosoph. Versuch einer Bestimmung seiner Stellung bezüglich der Tradition der praktischen Philosophie*. Duncker und Humblot, Berlin.

HOFMANN, Hasso

1986 „Feindschaft – Grundbegriff des Politischen?“. In Uö: *Recht – Politik – Verfassung. Studien zur Geschichte der politischen Philosophie*, Metzner, Frankfurt am Main. 212–241.

HOLCZHAUSER, Vilmos

1990 *Konsens und Konflikt. Die Begriffe des Politischen bei Carl Schmitt*. Duncker und Humblot, Berlin.

KARÁCSONY András

2005 A konzervatív forradalom utópiája a két háború közötti Németországban. *Századvég* 2005/1. 69–104.

KENNEDY, Ellen

1986 Carl Schmitt und die „Frankfurter Schule“. Deutsche Liberalismuskritik im 20. Jahrhundert. *Geschichte und Gesellschaft*. 12. 380–419.

KODALLE, Klaus-Michael

1973 *Politik als Macht und Mythos. Carl Schmitts 'Politische Theologie'*. Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart.

KOSELLECK, Reinhart

1997 *Az aszimmetrikus ellenfogalmak történeti-politikai szemantikája*. Józsoveg, Budapest.

KOSKENNIEMI, Martti

2004 *The Gentle Civilizer of Nations. The Rise and Fall of International Law 1870-1960*. Cambridge University Press, Cambridge.

LILLA, Mark

2005 *A zabolátlan értelem. Értelmiségiék a politikában*. Európa Könyvkiadó, Budapest.

LÖWITH, Karl

1969 „Der okkasionelle Dezisionismus von Carl Schmitt“. In Uő: *Gesammelte Abhandlungen: zur Kritik der geschichtlichen Existenz*. Kohlhammer, Stuttgart–Berlin–Köln–Mainz. 93–126.

MASCHKE, Günter

1988a Drei Motive im Anti-Liberalismus Carl Schmitts. In Klaus Hansen und Hans Lietzmann (szerk.): *Carl Schmitt und die Liberalismuskritik*. Leske und Budrich, Opladen. 55–79.

MASCHKE, Günter

1988b Die Zweideutigkeit der „Entscheidung“. Thomas Hobbes und Juan Donoso Cortés im Werk Carl Schmitts. In Helmut Quaritsch (szerk.):

Complexio oppositorum. Über Carl Schmitt. Duncker und Humblot. Berlin. 193–231.

MASCHKE, Günter

2010 Der dezisionistischer Freund und dezidierte Schutzengel. Carl Schmitt zwischen Thomas Hobbes und Juan Donoso Cortés. In Rüdiger Voigt (szerk.): *Der Hobbes-Kristall. Carl Schmitts Hobbes-Interpreation in der Diskussion.* Franz Steiner Verlag. Stuttgart. 185–202.

MEHRING, Reinhard (szerk.)

2003 *Carl Schmitt – Der Begriff des Politischen. Ein kooperativer Kommentar.* Akademie Verlag, Berlin.

MEHRING, Reinhard

2009a *Carl Schmitt. Aufstieg und Fall. Eine Biographie.* C. H. Beck, München.

MEIER, Christian

1980 *Die Entstehung des Politischen bei den Griechen.* Suhrkamp Taschenbuch Wissenschaft, Frankfurt am Main.

MEIER, Heinrich

1998 *Carl Schmitt, Leo Strauss und „Der Begriff des Politischen“.* Zu einem Dialog unter Abwesenden. J.B. Metzler, Stuttgart–Weimar.

MEIER, Heinrich

2009 *Die Lehre Carl Schmitts. Vier Kapitel zur Unterscheidung Politischer Theologie und Politischer Philosophie.* J.B. Metzler, Stuttgart–Weimar.

MOHLER, Armin

1988 Carl Schmitt und die „Konservative Revolution“. In Helmut Quaritsch (szerk.): *Complexio oppositorum. Über Carl Schmitt.* Duncker und Humblot, Berlin.

MORGENTHAU, Hans J.

1929 Die internationale Rechtspflege, ihr Wesen und ihre Grenzen (59–72.). In Alessandro Campi e Luigi Cimmino (szerk.): *Hans J. Morgenthau, II*

concetto del politico. „Contra” Schmitt. (2009) Rubettino, Soveria Mannelli. 155–163.

MORGENTHAU, Hans J.

1933 La notion du „politique” et la théorie des différends internationaux (24–64.). In Alessandro Campi e Luigi Cimmino (szerk.): *Hans J. Morgenthau, Il concetto del politico. „Contra” Schmitt.* Rubettino, Soveria Mannelli. 165–195.

MORGENTHAU, Hans J.

2010 Memorie di una realista. *Rivista di Politica. Trimestrale di studi, analisi e commenti* (dir. Alessandro Campi) Nr.3. Luglio-Settembre 2010. Rubettino, Soveria Mannelli. 47–115.

MOUFFE, Chantal

2000 *The Democratic Paradox.* Verso, London–New York.

MOUFFE, Chantal

2005 *On the Political.* Routledge, London–New York.

MOUFFE, Chantal

2013 *Agonistics. Thinking the World Politically.* Verso, London–New York.

NOACK, Paul

1996 *Carl Schmitt. Eine Biographie.* Ullstein, Frankfurt am Main.

PALAUER, Wolfgang

1998 *Die mythischen Quellen des Politischen. Carl Schmitt Freund–Feind–Theorie.* Kohlhammer, Stuttgart–Berlin–Köln.

PETHŐ Sándor

1993 *Norma és kivétel. Carl Schmitt útja a totális állam felé.* Doxa Könyvek, Budapest.

PÓCZA Kálmán

2014 *Parlamentarismus und politische Repräsentation. Carl Schmitt kontextualisiert.* Nomos, Baden-Baden.

QUARITSCH, Helmut (szerk.)

1988b *Complexio Oppositorum. Über Carl Schmitt*. Duncker und Humblot, Berlin.

QUARITSCH, Helmut

2010 *Positionen und Begriffe Carl Schmitts*. Duncker und Humblot, Berlin.

ROTHER, Ralf

1993 *Wie die Entscheidung lesen? Zu Platon, Heidegger und Carl Schmitt*. Verlag Turia und Kant, Wien

RUMPF, Helmut

1972 *Carl Schmitt und Thomas Hobbes. Ideelle Beziehungen und aktuelle Bedeutung mit einer Abhandlung über: Die Frühschriften Carl Schmitts*. Duncker und Humblot, Berlin.

RÜTHERS, Bernd

1989 *Carl Schmitt im Dritten Reich – Wissenschaft als Zeitgeist-Verstärkung?* Beck, München.

SCHEUERMAN, William E.

2007 Carl Schmitt and Hans Morgenthau: Realism and beyond. In Michael C. Williams (szerk.): *Realism Reconsidered. The Legacy of Hans Morgenthau in International Relations*. Oxford University Press, Oxford. 62–92.

SCHIEDER, Wolfgang

1989 Carl Schmitt und Italien. *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*. 37/1. 1–21.

SCHWAB, Georg

1989 *The Challenge of the Exception: An Introduction to the Political Ideas of Carl Schmitt between 1921 and 1936*. Westport, New York.

SEIBERTH, Gabriel

2001 *Anwalt des Reiches, Carl Schmitt und der Prozess „Preußen contra Reich“ vor dem Staatsgerichtshof*. Duncker und Humblot, Berlin.

SOMBART, Nicolaus

2000 *Ifjúkor Berlinben 1933-1943*. Osiris Kiadó, Budapest.

STRAUSS, Leo

1932 *Anmerkungen zu Carl Schmitt, Der Begriff des Politischen* 1932. In Heinrich Meier: *Carl Schmitt, Leo Strauss und „Der Begriff des Politischen“*. *Zu einem Dialog unter Abwesenden*. J.B. Metzler, Stuttgart-Weimar. 1998. 97–125.

SZABÓ Márton (szerk.)

1998 *Az ellenség neve*. Józseveg Könyvek, Budapest.

SZABÓ Márton

2000 Politika versus politikai: Carl Schmitt „das Politische” fogalma. In Uő (szerk.): *Beszélő politika. A diszkurzív politikatudomány teoretikus környezete*. Józseveg Könyvek, Budapest. 24–50.

TAUBES, Jacob

1987 *Ad Carl Schmitt. Gegenstrebiges Fügung*. Merve Verlag, Berlin.

TECHET Péter

2013b *Carl Schmitt. Egy szellemi kalandor*. Attraktor, Máriabesenyő.

WACKER, Bernd (szerk.)

1994 *Die eigentlich katholische Verschärfung... Konfession, Theologie und Politik im Werk Carl Schmitts*. Wilhelm Fink Verlag, München.

ZARKA, Yves Charles

2005 *Un dettaglio nazi nel pensiero di Carl Schmitt. La giustificazione delle leggi di Norimberga del 15 settembre 1935*. Il Nuovo Melangolo, Genova.